

Oponentský posudek diplomové práce Bc. Kláry Machkové *Specifické rysy chování a komunikace adolescentů*

Volba tématu této práce je evidentně motivována hlubokým autorčiným zájmem o svět adolescentů, zjevně v souvislosti s vlastní pedagogickou zkušeností. Fakt, že diplomantka bere svoji profesi vážně a že chce co nejlépe poznat specifičnost vývojového období, jímž právě procházejí středoškoláci, ji přivedl jednak ke studiu příslušné literatury z oblasti vývojové psychologie, sociologie i literatury věnované přímo rysům subkultury mládeže, jednak k výběru výzkumných metod, jakými jsou pozorování komunikační praxe studentů, interview a dotazník. (Součástí diplomové práce je i zvuková nahrávka a přepisy studovaných komunikačních situací i několik vyplněných dotazníků.)

Jedna z mých podstatných připomínek, jak chci uvést už na počátku, však směřuje k tomu, že se diplomantka soustředila přednostně na problematiku psychologickou a sociologickou a to, co se týká jazyka a komunikace – a jazykovědného aspektu zkoumání –, přišlo poněkud zkrátka a v práci se prezentuje dosti problematicky.

Teoretická část práce (kapitoly 2 – 6, věnované různým aspektům adolescence a subkultuře mládeže, s. 16 – 41) vychází víceméně z literatury psychologické, sociologické aj. a otázkami komunikace a jazyka se zabývá pouze okrajově. Jakkoli je autorčino pojednání v této části zajímavé, logicky provázané a kultivované, tematicky se nachází spíše mimo okruh jazyka a komunikace, které by měly být v jejím centru.

Autorka často dokládá témata zpracovaná na základě odborné literatury odpověďmi studentů, které získala v dotazníku; to sice text oživuje a dodává mu zajímavou dimenzi, ale vzhledem k tomu, že v centru pozornosti jsou jiné než komunikační a jazykové problémy (hodnoty, sny, vztahy, potřeba se odlišit), čtenář stále čeká, že to nejdůležitější teprve přijde.

Stane se tak až v poslední, 7. kapitole (*Jazyk v období adolescence*, s. 42 – 67). Zde se sporé (opět spíše vývojověpsychologické než lingvistické) teoretické pojednání prolíná s vlastními náhledy a s výsledky výzkumu. Nutno dodat, že logická strukturace příznačná pro první část práce tu mizí; tato část se vyznačuje spíše chaotičností a je v mnohém problematičtější.

Už při pohledu do seznamu použité literatury je patrné, že se diplomantka neopírá o relevantní literaturu lingvistickou a bohemistickou a nezohledňuje takřka žádné studie o jazyce mládeže z našeho kontextu (pouze na s. 49 zmiňuje povšechně a vágně „celou řadu českých lingvistů“ s uvedením jmen J. Kostečky a K. Rysové). Přitom např. stať A. Jaklové *Existuje mluva mládeže?* (1995) aj. by ji přivedly blíže k lingvistické perspektivě.

Velkým metodologickým problémem je způsob zevšeobecnování údajů a vůbec práce s daty, která diplomantka získala na základě dotazníků (příp. jinou cestou). De facto se považuje za relevantní i to, že nějaký výraz napíše k příslušné otázce jeden respondent; jakékoli shromážděné výrazy pak uvádí jako příklady či doklady specifičnosti jazyka adolescentů bez záznamu o frekvenci, variantách, kontextu užití, často i bez uvedení významu.

K podobným problémům se vztahují i mé další (zejména metodologické) připomínky: (Všechny souvisí s tím, že formulace cílů výzkumu – viz s. 12 - , je dosti bezradná a vágní: žádný konkrétnější cíl tu vlastně vymezen není.)

1/ Co má zjistit dotazník, k jakým výsledkům by měl vést? Otázky mají velmi široký rozptyl a jsou cíleny ve své většině nikoli na komunikaci a jazykové zvláštnosti adolescentů, ale na jejich názory, vlivy, hodnoty, vztahy s vrstevníky a rodiči apod.

2/ Jazykově-komunikačním problémům je v dotazníku věnováno málo prostoru, a navíc jsou otázky k nim směřované formulovány problematicky. Pro zkoumání nejnósnější otázkou je tato: „Jmenujte prosím cokoliv ze své slovní zásoby, co považujete za moderní a specifické a proč? Uveďte prosím vysvětlivky (např. hustý = hodně dobrý).“ (K tomu jsou posléze přidruženy další dvě otázky: „Kde jste tato slova slyšeli, případně četli?“ a „Kdy je používáte a s kým?“)

Už z formulace první otázky je patrný jeden z podstatných problémů celé práce, jímž je neujasněnost cíle. Zkoumá se tu, zjednodušeně řečeno, jak adolescenti mluví – anebo to, spíše jak „si myslí“, že mluví? Tyto dvě roviny nejsou jasně rozlišeny. Jde o to, jaké má skupina adolescentů **postoje** k vlastnímu jazyku a komunikaci, jak své komunikační způsoby, resp. lexikální zvláštnosti reflektuje? - Pak by to mělo být v práci explicitně uvedeno a nemělo by to být vydáváno za reálný stav jejího jazyka. (To dvojí může jistě tak či onak souviset, ale není to totéž.) Pokud tyto roviny splývají, jde o závažnou metodologickou chybu.

3/ V pojednání o mluvené a psané komunikaci adolescentů by bylo třeba pojednat o těchto modech jazyka z hlediska lingvistiky: bohatá novější literatura se věnuje i tomu, jak se v současné době – s rozšířením internetové aj. komunikace – problematizují a proměňují jejich tradiční znaky a hranice mezi nimi. O specifčnosti komunikace nejmladší věkové skupiny je třeba pojednat na tomto základě. (To se týká i virtuální komunikace – chybí tu citelně jazykovědná literatura na ni zaměřená, a ovšem tedy jazykovědné aspekty jejího zkoumání.)

4/ Autorka přesně nevymezuje, jakých rysů jazyka / komunikace (to dvojí nijak výrazně neodlišuje) si vlastně všimla a v jaké perspektivě. „Jazykovědné“ pojednání začíná subkapitolkami o „naladění současné mládeže“ (zabývá se tu hlavně výrazem *pohoda*) a o „vidině zkaženého světa“: způsob, jak o těchto tématech pojednává, je opět dosti bezradný: ve druhém případě např. vychází ze studentských odpovědí na otázku, jakým slovem by charakterizovali dnešní svět. Odpovědi pak neposuzuje v intencích žádného lingvistického směru: vyvozuje z nich spíše to, jak se studenti vůči světu vymezují, jak jsou či nejsou optimističtí, jaké hodnoty vyznávají.

5/ Výhrady mám (jak bylo naznačeno) k chaotickému členění celé kapitoly. Už název subkapitoly 7.2 *Specifika mluvené komunikace* je zavádějící. Obsah se totiž nevztahuje pouze ke komunikaci mluvené. Jde tu navíc takřka výhradně o **lexikální** zvláštnosti – anglicismy, slangové výrazy aj. Část je členěna podle velmi nesourodých kritérií: *Výrazy označující obdiv a uznání, Hodnotící výrazy, Slova přejatá z jiných jazyků, Výrazy vybraných vrstevnických skupin*. Následující část 7.3 má název *Mluvený projev adolescentů*. (Srov. názvy u 7.2 a 7.3.)

6/ Někdy se zdá, že autorčina zjištění se vztahují ne pouze k jazyku adolescentů, ale k neoficiální mluvené komunikaci vůbec (s. 58 – tzv. vycpávková slova, dále např. výrazy z angličtiny – *sexy, cool* apod., aj.).

Zdá se, že diplomantka podcenila hlavní část své práce; že se věnovala příliš podrobně výchozím předpokladům a kontextu svého zkoumání (nesporně zajímavému); objevila a do svých výkladů iniciativně zapojila mnoho zdrojů, též internetových, řadu studií z posledních let. V diplomové práci má být jistě zohledněn kontext, sama chápu mezioborovost vždy jako vítané obohacení. Komunikace adolescentů a její jazykové projevy představují evidentně jen špičku ledovce; pojednat téma v perspektivě psychologických zvláštností, hodnotového nastavení apod. adolescentů je plně namístě. Je však třeba jednak zvážit proporční vyváženost práce, jednak soustředit síly na to, co je v perspektivě zkoumaného oboru podstatné.

Po jazykové a stylové stránce je práce v normě (drobné nedostatky jsem vyznačila tužkou), také z tohoto hlediska je opět výrazně lepší první polovina práce.

Práce přináší ovšem mnohá cenná zjištění, zejména její první půli jsem četla s velkým zájmem. Nakonec jsem tedy zvážila, že si přes všechny výhrady doporučení k obhajobě zaslouží, a pokud se diplomantka uspokojivě vyjádří k výše uvedeným připomínkám, navrhuji hodnocení stupněm „dobře“.

V Praze 9. června 2013

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

ÚČJTK FF UK Praha